

**FYLKESMANNEN I HEDMARK
MILJØVERNAVDDELINGEN**

LANDBRUKSKONTROLLEN 1989

RAPPORT NR. 41 - 1990

JAN SCHRØDER

**NB: Dette er et skannet og OCR-behandlet dokument.
Teksten er derfor ikke korrekturlest og rettet.
Det er bildet av teksten som er korrekt, ikke den kopierbare
teksten.**

FORORD

Fylkesmannen fører tilsyn med at forskrift om silopressaft og husdyrgjødsel følges. Denne rapporten oppsummerer virksomheten rundt landbrukskontrollen i Hedmark i 1989. Kontrollvirksomheten er forsøkt satt inn i en litt større sammenheng ved å ta med en del bakgrunnsstoff om forurensningssituasjonen, lovverket kontrollen bygger på og arbeidet med å finne egnede virkemidler til å redusere landbrukets andel av forurensningene.

Kontrollen ble i 1989 utført av Lars Martin Hagen, Helge Bryhni, Ola Gillund og Anne Korsvold. Rapporten er skrevet av Jan Schrøder.

Arbeidet med landbruksforurensninger gjøres i stor utstrekning i samarbeid med landbruksmyndighetene. Uten et godt samarbeid med fylkeslandbrukskontoret og de lokale landbrukskontora ville arbeidet vært langt vanskeligere. Fylkesmannens miljøvernavdeling vil rette en takk til alle involverte parter for et godt samarbeid i 1989.

Hamar, mai 1990

Ole Lien

fung. fylkesmiljøvernsjef

Jan Schrøder
avdelingsingeniør

INNHold

SAMMENDRAG	1
1. Innledning	2
2. Landbruket som forurensningskilde	3
3. Virkemidler mot landbruksforurensninger	6
3.1 Informasjon/rådgivning	6
3.2 Økonomiske virkemidler	7
3.3 Juridiske virkemidler	7
4. Landbrukskontrollen 1989	8
4.1 Kontroll på enkeltbruk	8
4.1.1 Førstegangskontrollen	8
4.1.2 Etterkontroll på bruk med pålegg	9
4.3 Vassdragskontrollen	13
4.4 Innkreving av forurensningsgebyr	14
5. Arbeidet videre	15

SAMMENDRAG

Avrenninga av næringsstoffer fra jordbruket i Hedmark er beregnet til 53 tonn fosfor og 2600 tonn nitrogen pr. år. Arealavrenning utgjør den tyngste delen av utslippene av begge næringsstoffer. Punktutslipp fører likevel til betydelige lokale problemer; de er konsentrerte og kommer ofte på ei slik tid på året at de gjør stor skade.

Fylkesmannens arbeid med landbruksforurensninger kan i hovedsak knyttes til bestemmelsene i forskrifter om silopressaft og husdyrgjødsel. Miljøvernavdelinga kontrollerer om disse bestemmelsene følges. Kontrollen i 1989 er gjennomført ved

- kontroll på enkeltbruk for punktutslipp fra silo og gjødselkjeller
- flyovervåking mot spredning av husdyrgjødsel på snødekt mark
- vassdragskontroll med overvåking av enkelte vassdrag

Når det oppdages forhold som fører til eller kan føre til forurensning, gir fylkesmannen pålegg om utbedringer. Det er gitt forholdsvis få *nye* pålegg i 1989 på grunn av landbruksmyndighetenes omfattende arbeid med registrering og planlegging av tekniske miljøtiltak.

I *etterkontroll av tidligere gitte pålegg* ble 73% av siloene og 66% av gjødsellagrene funnet i orden. Dette er en betydelig forbedring fra tidligere år. I 1988 var gjennomføringsprosenten 54%. Den forbedrede gjennomføringsgraden har sammenheng med to forhold; 1: Flere har søkt om og fått innvilget utsettelse, og har derfor ikke blitt etterkontrollert. 2: En kraftig opptrapping i bruken av forurensningsgebyr har ført til at respekten for fristene har blitt atskillig større. Det ble i 1989 innkrevd 22 forurensningsgebyrer mellom 1.000 og 20.000 kroner. Grunnen til kravene har vært overskridelse av utbedringsfristene.

Arbeidet videre vil i hovedsak følge tidligere års arbeid. Etter hvert som landbruksmyndighetenes registrerings- og planleggingsarbeid går framover, vil det igjen bli lagt større vekt på førstegangskontroller. Vassdragskontroll og flyovervåking vil bli ført videre i samme omfang som før.

Hvert år mister verdens bønder anslagsvis 24 milliarder tonn matjord av den dyrkbare jorda, et tap som er større enn dannelsen av nytt jordsmonn. I 1980-årene innebar dette et tap på 240 milliarder tonn, som tilsvarer mer enn halvparten av USAs dyrkbare jord.

(Lester R. Brown og John E. Young: Å fø verden i 1990-årene. Fra "State of the World 1990", norsk utgave. Scanbok Forlag.)

1. Innledning

Forurensning fra landbruket i Hedmark skaper problemer både lokalt i fylket og ved utløpet av de vassdraga som er utsatt for forurensninga. Algeoppblomstring, oksygenmangel og forurensede drikkevannskilder er problemer som etter hvert er blitt kjent for de fleste.

Landbruksforurensninga kan prinsipielt deles inn i to grupper; punktutslipp og arealavrenning. Det har i forholdsvis lang tid vært fokusert sterkt på punktutslipp fra gjødsellagre, siloer og mjølkerom. Arealavrenning, som skjer som overflateavrenning, utvasking og erosjon, har først de siste åra fått større oppmerksomhet. Det er rimelig å anta at innsatsen de nærmeste åra kommer til å dreie mer i retning av å ta hensyn til arealavrenning, men uten at en dermed glemmer at punktutslipp også er forurensning som betyr mye, særlig lokalt. Erosjon er jo også et spørsmål om ressurser som går tapt for alltid, et problem som er skremmende stort i global målestokk (jfr. innledende sitat).

Gjennom internasjonale avtaler har Norge bundet seg til å redusere forurensningene på flere områder. I Nordsjøavtalen fra 1987 forplikter Norge seg til å halvere utslippene av næringssalter til Nordsjøen med 50% innen 1995 (basisår 1985).

Lokalt, spesielt i Mjøsområdet, har arbeidet allerede vært drevet i mange år gjennom egne aksjoner (Mjøsaksjonen, Tiltaksanalysen for Mjøsa og Handlingsplanen mot landbruksforurensning). Fylkesmannens miljøvern avdeling har i sin siste strategiske plan pekt ut Glommavassdraget og Mjøsområdet som to av de fem viktigste miljøutfordringene framover.

2. Landbruket som forurensningskilde

Det har vært noe uenighet om størrelsen på utslipp av næringsalter fra landbruket. Felles for alle tall er at de må betraktes som *anslag* og ikke eksakte verdier. De siste beregningene fra Senter for jordfaglig miljøforskning (Jordforsk), som er gjort i forbindelse med Nasjonal Nordsjøplan, anslår følgende utslipp fra landbruket i Hedmark¹:

Tabell 1 Avrenning av fosfor (P) og nitrogen (N) fra landbruket i Hedmark. Tonn næringsstoff.

Kilde:	Fosfor	Nitrogen
Punktkilder	4,4	53,8
-herav gjødsellekkasje	1,0	33,5
-herav silolekkasje	3,4	20,3
Arealavrenning	48,6	2.520,4
Sum avrenning	53,0	2.574,2

Det går fram at *arealavrenning* utgjør den tyngste delen av avrenninga målt i kg næringsstoff både for nitrogen og fosfor.

Fylkesmannen i Hedmark har i sine kommentarer antatt at disse anslaga er noe for lave ut ifra den erfaring en har med tidligere arbeid med forurensning i Mjøsa. Restutslipp fra punktkilder utgjør også sannsynligvis en større andel av de totale utslipp enn det beregningene viser.

Tallene fra Senter for jordfaglig miljøforskning er beregnet for fire områder i fylket:

¹ Tallene i de neste tabellene og figurene er hentet fra: *Senter for jordfaglig miljøforskning 1989: Avrenning og effekt av tiltak i landbruket. Delrapport av Nasjonal Nordsjøplan.*

I Mjøsa:

Stange, Løten, Ringsaker, Vang, Hamar

II Glomma sør:

Sør-Odal, Nord-Odal, Kongsvinger, Grue, Åsnes, Våler, Elverum

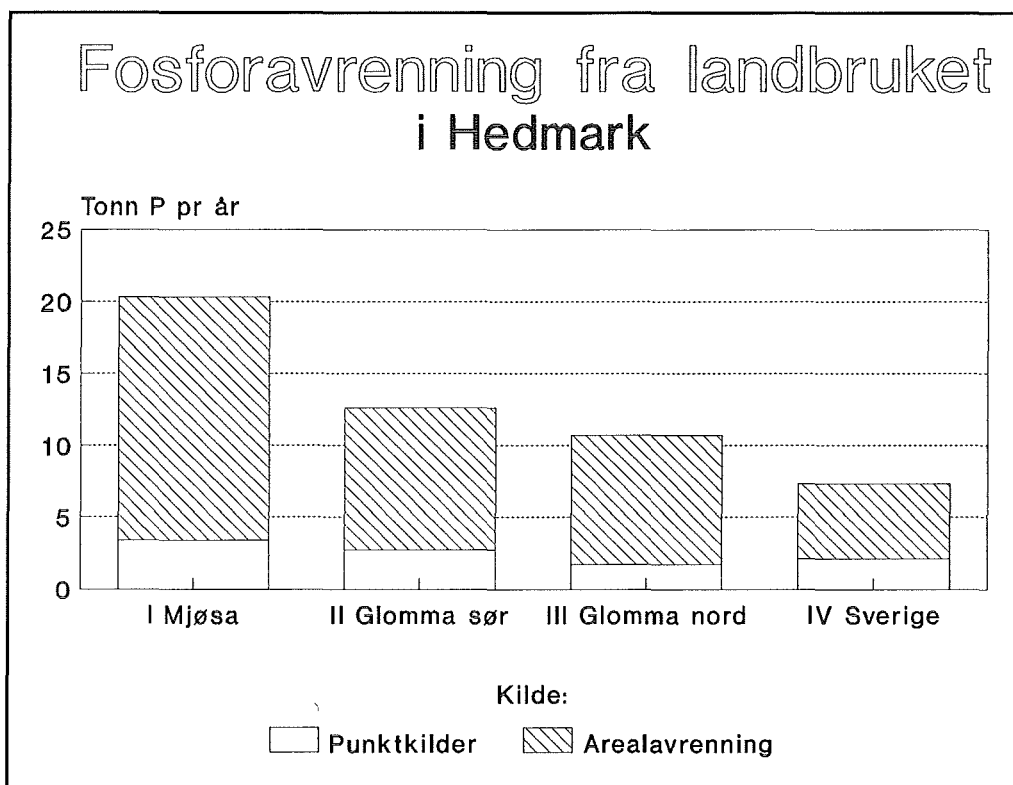
III Glomma nord:

Åmot, Stor-Elvdal, Rendalen, Folldal, Alvdal, Tynset, Tolga, Os

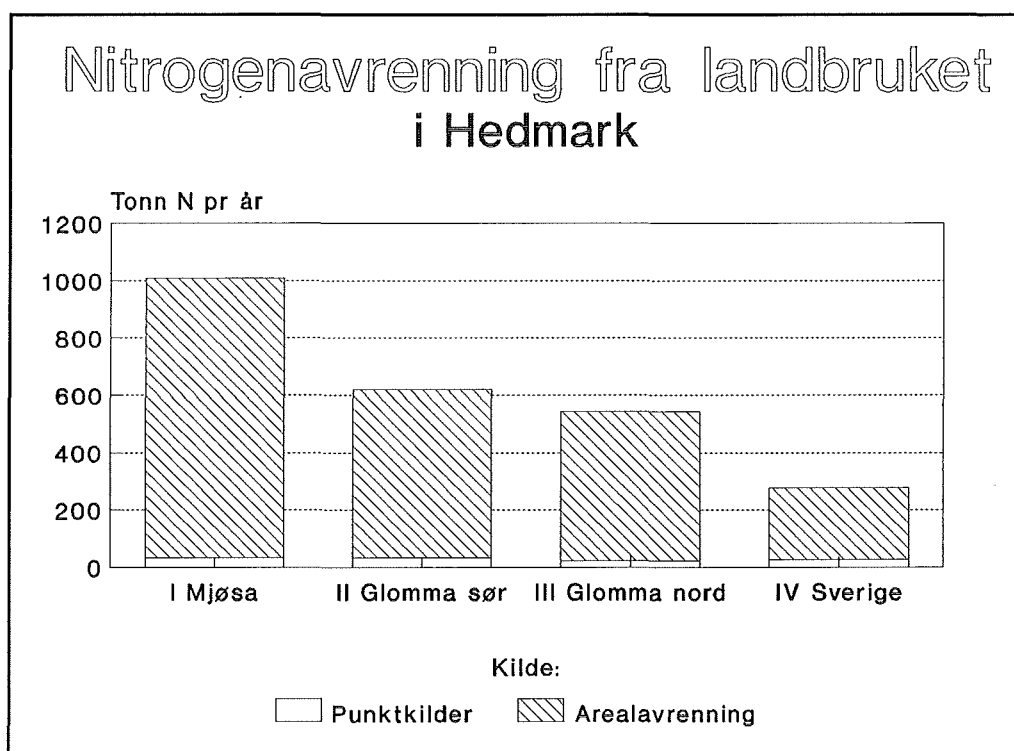
IV Sverige:

Trysil, Engerdal, Eidskog

Avrenning av næringssalter (nitrogen og fosfor) fordelt på de fire områdene går fram av de to neste figurene:

Glomma sett under ett er det vassdraget som får størst avrenning av fosfor fra Hedmark. For både Mjøsa og Glomma må en merke seg at de tallene som er oppgitt her, skriver seg fra landbruket i Hedmark. For begge vassdraga kommer betydelige tilførsler også fra andre fylker.

SFT har gjennom arbeidet med Nasjonal Nordsjøplan gjort en prioritering av de mest kostnadseffektive tiltak rettet mot landbruksforurensning. Lista ser foreløpig slik ut når de mest kostnadseffektive tiltaka er satt øverst²:

1. Riktig gjødselmengde (gjødselplanlegging)
2. Delt gjødsling til korn
3. Redusert gjødselintensitet med N (dette innebærer innføring av kunstgjødselavgift i størrelsesorden 100-300%)
4. Spredning av all husdyrgjødsel i vekstsesongen
5. Alternative vekster (ikke åpen åker) på bratte arealer
6. Ingen jordarbeiding om høsten
7. Forskriftsmessige planeringsfelter
8. Fangvekster i korn kombinert med sein høstpløying
9. Tette gjødsellagre
10. Forskriftsmessige siloanlegg
11. Hydrotekniske tiltak/grasdekte vannveger

Sammenligning av kostnadseffektivitet av ulike tiltak er vanskelig, og lista vil sannsynligvis bli endret flere ganger. Effektiviteten av ett tiltak vil også være avhengig av i hvor stor grad andre tiltak er satt ut i livet.

Fylkesmannens miljøvernavdeling har hittil arbeidet konsentrert med tiltak som ligger langt nede på lista. Bakgrunnen for dette er at punktkildene har skapt tildels betydelige lokale problemer, og at det har eksistert klare virkemidler for bedring av situasjonen. Opphør av vinterspredning av husdyrgjødsel og omfattende gjødselplanlegging er eksempler på at arealavrenningstiltak også er gjennomført. Det er dessuten gjort et betydelig arbeid med å informere om problemet.

² Etter Morten Svelle, SFT, foredrag i Norsk Vannforening, 19.3.90.

3. Virkemidler mot landbruksforurensninger

De virkemidlene som kan brukes for å begrense skadelig forurensning fra landbruket, kan generelt deles inn i tre grupper:

- informasjon/rådgivning
- økonomiske virkemidler
- juridiske virkemidler

Vi skal gå igjennom miljøvernavdelingas engasjement innafor de enkelte grupper av virkemidler.

3.1 Informasjon/rådgivning

Miljøvernavdelinga har i 1989 deltatt i en rekke møter i fylket der spørsmål omkring forurensningsproblemene i landbruket er fokusert. Det har de siste åra vært klart økende oppmerksomhet omkring slike spørsmål, og inntrykket er at det nå er lettere å nå fram med informasjon og rådgivning.

Samarbeidet med landbruksmyndighetene på fylkesnivå er utviklet videre. I 1988 ble "Samarbeidsutvalget miljøvern-landbruk" opprettet. Utvalgets hovedoppgave er å trekke opp de grove retningslinjene for miljøvernarbeidet innenfor landbruket og drive utadrettet virksomhet med informasjon og motivasjon. Utvalget består av:

- formannen i Hedmark Bondelag
- lederen i Hedmark Bonde- og Småbrukerlag
- en felles representant for skogeierorganisasjonene i fylket
- fylkeslandbrukssjefen
- fylkesskogsjefen
- fylkesmiljøvernsjefen

Miljøvernavdelinga har i 1989 hatt sekretæren i utvalget.

I tilknytning til Samarbeidsutvalget er det også opprettet ei faggruppe med representanter for fylkeslandbrukskontoret og miljøvernavdelinga. Faggruppa har vurdert tiltak og virkemidler og trukket opp retningslinjer for det praktiske arbeidet.

3.2 Økonomiske virkemidler

Den nye tilskuddsordningen for tekniske miljøtiltak i landbruket ble innført 1. september 1988. Fylkeslandbrukskontoret forvalter ordningen, som krever at det framlegges en samla plan for alle forurensningsbegrensende tiltak på eien-
dommen før det kan gis finansieringsstøtte. Det kan gis tilskudd og lån med henholdsvis 30 og 35% av godkjent kostnadsoverslag, og ordningen omfatter utbedring av punktkilder, hydrotekniske anlegg, vegetasjonsbelter og husholdningskloakk. Fra 1990 er ordningen utvidet slik at det også kan gis investeringslån (rentefritt) på 10% av kostnadsoverslaget. Det forutsettes også at tiltak deles i høgprioriterte og lavprioriterte etter sin kostnadseffektivitet. Miljøvernavdelinga prioriterer områder og tiltak i samarbeid med Fylkeslandbrukskontoret.

Miljøvernavdelinga avgjør også i hvilke tilfeller det kan frigis avsatte fondsmidler til investering i såkalte "ytre miljøtiltak". Slike saker behandles i henhold til lov om skattemessige fondsavsetninger av 14. desember 1962 nr. 1.

3.3 Juridiske virkemidler

De juridiske virkemidler som miljøvernavdelinga rår over, er hjemlet i følgende lover og forskrifter:

- Forurensningsloven av 13. mars 1981
- Forskrift om silopressaft av 1. september 1986
- Forskrift om husdyrgjødsel av 1. mars 1989
- Forskrift om bakkeplanering av 3. april 1989.

Fylkesmannen har ansvar for å kontrollere om forskriftene følges. I de tilfeller der det blir funnet at forskriftene ikke blir etterfulgt, blir det i første omgang gitt **pålegg**. Pålegget kan inneholde

- krav om utbedring eller
- krav om utarbeidelse av utbedringsplan

Til alle pålegg som blir gitt, er det knyttet en frist som stort sett varierer mellom 1 og 3 år avhengig av tiltakas omfang og den forurensningsmessige betydning. Det er mulig å søke om forlengelse av fristene. Fra 1988 er det også knyttet forurensningsgebyr til fristene. Dersom fristene ikke overholdes, blir gebyret umiddelbart inndrevet.

Ved gjentatt neglisjering av pålegg eller ved alvorlige brudd på forskriftene er det foretatt politianmeldelse.

4. Landbrukskontrollen 1989

Landbrukskontrollen er ført videre i 1989 med bruk av de samme framgangsmåter som tidligere år:

- kontroll på enkeltbruk for punktutslipp fra silo og gjødselkjeller
- flyovervåking mot spredning av husdyrgjødsel på snødekt mark
- vassdragskontroll med overvåking av enkelte vassdrag

En viktig forskjell fra tidligere år er at arbeidet med førstegangskontroller stort sett er stanset i påvente av registreringene som er gjort og fortsatt gjøres av jordbruksetaten i fylket. Disse registreringene skal danne grunnlaget for å lage en samla plan for tekniske miljøtiltak på de enkelte bruk.

Det har hittil ikke vært drevet kontroll etter planeringsforskriften.

4.1 Kontroll på enkeltbruk

4.1.1 Førstegangskontrollen

Kontrollen på enkeltbruk tok i 1989 stort sett utgangspunkt i de pålegg som var gitt pr 1. januar 1989, og der fristen er gått ut i løpet av året. Det er bare utført 18 førstegangskontroller mens det i 1988 (året med hittil størst aktivitet) var 426 kontroller.

Førstegangskontroller blir gjort i følgende tilfeller:

1. Klager fra helseråd, landbrukskontor eller enkeltpersoner
2. Kontroll i utvalgte områder som totalkontroll (alle bruk i området) eller utvalgskontroll (tilfeldig utvalg i området)
3. Kontroll der det kan påvises forurensning i bekken/elva etter "vassdragskontroll" i prioriterte delvassdrag

Førstegangskontrollen i 1989 har begrenset seg til kontroll ved klager og ved påvist forurensning i noen få utvalgte vassdrag (punkt 1 og 3). Som før nevnt har dette sammenheng med jordbruksetatens registreringsarbeid for tekniske miljøtiltak. Vassdragskontrollen 1989 er nærmere beskrevet i avsnitt 4.3.

Ved tidligere års førstegangskontroller har det vært vanlig med en påleggsprosent på rundt 70. Årets kontroll kan ikke sammenlignes fordi det ikke er tatt en totalkontroll, men gått etter tilfeller der det med stor sannsynlighet ville kunne påvises forurensning. Resultatet viser at det på 15 av bruka ble reagert med pålegg; enten om utbedring av gjødselkjeller/silo eller om utarbeidelse av plan for utbedringer. På 3 av bruka ble det ikke påvist forhold som ga grunnlag for reaksjon fra miljøvernmyndighetene.

4.1.2 Etterkontroll på bruk med pålegg

I løpet av året 1989 forfalt 179 silofrister og 280 gjødsellagerfrister i Hedmark fylke. De aller fleste av disse fristene var gitt etter kontroll året før. Til fastsettelsen av frister knyttet det også forurensningsgebyr. Gebyret er som regel på 2–3.000 kroner når det er knyttet til utarbeidelse av planer. Når det er knyttet til konkrete investeringsoppgaver, fastsettes gebyret i forhold til investeringas størrelse. Gebyret kan være på opptil 30% av tiltakets kostnadsoverslag. Til de 179 silofristene som løp ut i løpet av 1989 var det knyttet forurensningsgebyr på nærmere 800.000 kroner. Til de 280 gjødsellagerfristene var det knyttet gebyr på til sammen 2,9 mill. kroner. Gjennomsnittsgebyret ligger dermed på rundt 4.500 kroner for silofrister og rundt 10.000 kroner for gjødselfrister.

Noen av fristene var imidlertid gitt i løpet av året og med kortere frist enn ett år. Videre var en god del av fristene reine planfrister, det vil si at det var satt en frist for å utarbeide en plan over tiltak som skal få slutt på forurensning fra punktkilder. I de fleste tilfeller der det er gitt planfrist, settes nye frister for utføring av tiltaket når planen foreligger.

De bruka der frister gikk ut i løpet av året, fordeler seg på tre ulike kategorier etter hva som har skjedd ved utløpet av fristen:

1. Etterkontroll.

Bruket er etterkontrollert av miljøvernavdelinga. Etterkontrollen kan konkludere med at pålegget er *helt*, *delvis* eller *ikke* utført. I de tilfeller der pålegget ikke er utført eller bare er utført delvis, kan gebyret bli innkrevd. Statistikk for innkreving av gebyr følger i eget avsnitt.

2. Meldt ferdig.

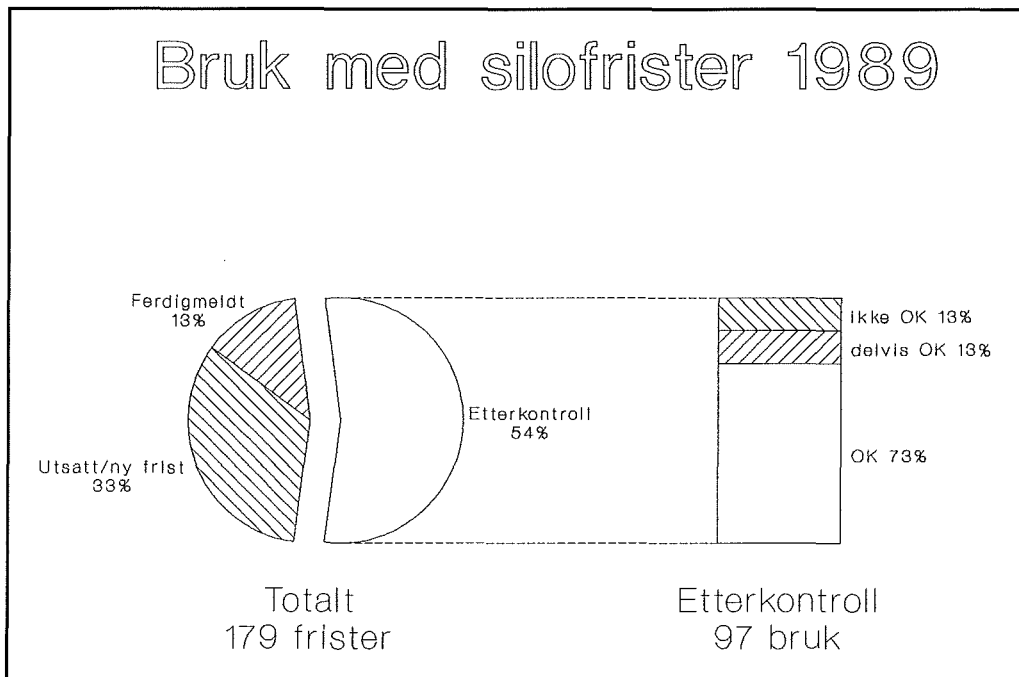
Landbrukskontoret kan melde fra at et tiltak er ferdig gjennomført. Denne kategorien utgjøres av et forholdsvis lite antall bruk. Noen av de som er meldt ferdig, er også seinere kontrollert, og er dermed plassert under den første kategorien bruk.

3. Utsettelse/ny frist.

Det er mulig å søke om utsettelse dersom særlige grunner foreligger. Denne kategorien inneholder disse bruka. I tillegg har vi også tatt med bruk som har hatt planfrist, og som etter innsending av plan har fått fastsatt ny frist for utførelse av sjølve arbeidet.

Silokontrollen

Nedenstående figur viser hvordan de 179 bruka med silofrister i Hedmark fordelte seg i 1989.

33% eller 59 bruk fikk enten ny frist etter søknad om utsettelse eller på grunn av at planen var ferdig og tiltaket var klar til å settes i verk. 13% ble meldt ferdig uten at det seinere har vært kontroll fra fylkesmannens miljøvernavdeling. Over halvparten av bruka med silofrist, 54%, ble etterkontrollert i 1989. Av de 97 kontrollerte bruka var det 73% som ble funnet i orden, på 13% (13 bruk) var det gjort delvis (men ikke tilstrekkelige) utbedringer, og på de siste 13% (13 bruk) var det ikke gjort utbedringer.

Når 73% av etterkontrollene viser tilfredsstillende utbedringer, viser dette en markant forbedring fra tidligere år. I 1988 viste statistikken at 54% av de etterkontrollerte bruka hadde gjennomført tiltak på en tilfredsstillende måte mens tallet i 1987 var helt nede i 38% (tallene fra 1987 og 1988 gjelder både silopålegg og gjødsellagerpålegg). Noe av forklaringa ligger imidlertid i den økende bruken av gebyr. Dette har ført til to typer virkninger. For det første har nok faren for innkreving av gebyr i seg sjøl bidratt til å heve gjennomføringsgraden. I tillegg har gebyrkravene ført til at langt flere nå søker om og får innvilget utsettelse mens de tidligere ikke varslet om at tiltaket kom til å bli forsinket. Bruk som har fått utsettelse, er ikke etterkontrollert, og er dermed ikke med og trekker ned gjennomføringsprosenten.

Dersom vi fordeler etterkontrollen på regioner, kommer vi fram til følgende tabell (tabell 2):

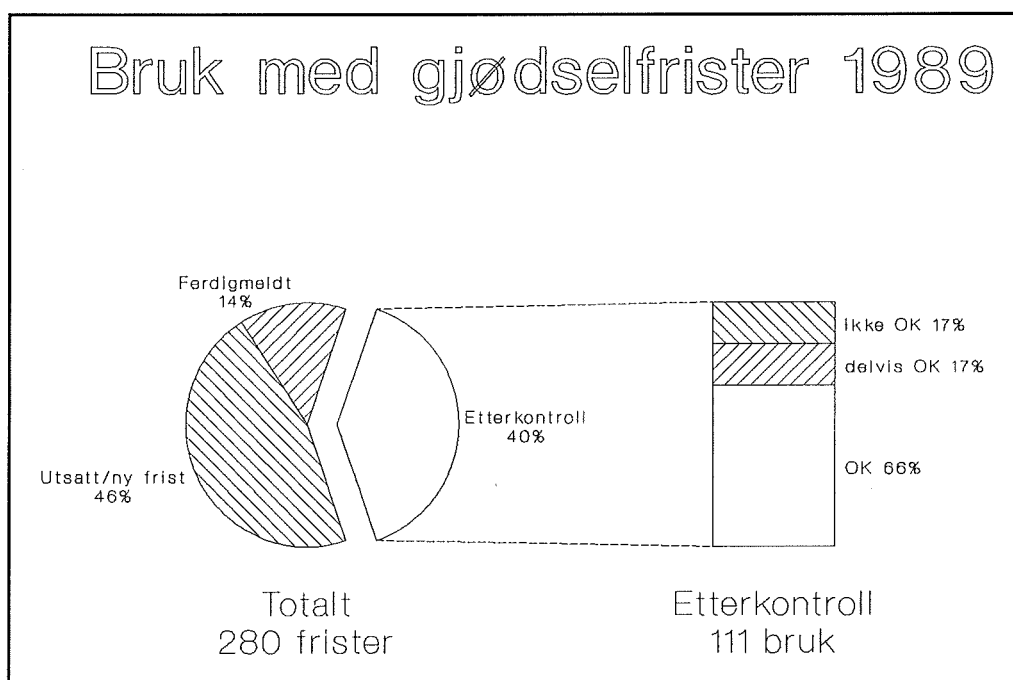
Tabell 2 Etterkontroll silo fordelt på regioner

Region ³	Antall etterkontrollerte bruk	Ikke tilfredsstillende utbedret
Hedemarken	22	4 (18%)
Solør-Odal	4	0 (0%)
Sør-Østerdal	20	5 (25%)
Nord-Østerdal	51	17 (33%)
Hedmark fylke	97	26 (27%)

Det er visse regionale forskjeller i hvor stor grad pålegg blir fulgt opp av brukerne. Tendensen til at Hedemarken og Solør-Odal er raskere til å følge opp, er en videreføring av tendensen fra tidligere år.

Gjødsellagerkontrollen

Bruk med pålegg om utbedring av gjødsellager fordelte seg slik som nedenstående figur viser:

³ Regionene er definert slik:

Hedemarken: Hamar, Vang, Stange, Løten og Ringsaker.
 Solør-Odal: Kongsvinger, Eidskog, Sør-Odal, Nord-Odal, Grue, Åsnes og Våler.
 Sør-Østerdal: Elverum, Trysil, Engerdal, Rendalen, Åmot og Stor-Elvdal.
 Nord-Østerdal: Alvdal, Folldal, Tynset, Tolga og Os.

Av 280 bruk med pålagte frister fikk 129 bruk utsatt eller ny frist. 40 bruk er meldt ferdig med tiltak mens de resterende 111 bruka er etterkontrollert. Figuren viser at 73 bruk eller 66% av de etterkontrollerte bruka har gjort tilfredsstillende tiltak mot forurensning. Som før nevnt ligger dette resultatet langt bedre an enn tidligere års resultater. Det er likevel fortsatt en tredel av de pålegg som blir gitt, som ikke gir tilfredsstillende utbedringer i første omgang.

Resultatet av fordeling av etterkontrollene på regioner, går fram av tabell 3:

Tabell 3 Etterkontroll gjødsellagre fordelt på regioner

Region ⁴	Antall etterkontrollerte bruk	Ikke tilfredsstillende utbedret
Hedemarken	28	4 (18%)
Solør-Odal	19	6 (32%)
Sør-Østerdal	20	10 (50%)
Nord-Østerdal	44	15 (34%)
Hedmark fylke	111	38 (34%)

Regionstatistikken viser også her forholdsvis store forskjeller på i hvor stor grad pålegg følges opp.

4.2 Flyovervåking mot vinterspredning

Forskrift om husdyrgjødsel setter absolutt forbud mot spredning av husdyrgjødsel på frossen eller snødekt mark. For å sikre at dette etterfølges, har det de siste åra med bistand fra Jordforsk vært gjennomført overvåking av husdyrgjødseldisponeringa fra fly. Overvåkinga er gjennomført i de mest typiske husdyrområdene i fylket.

I Nord-Østerdalen og på Hedemarken ble det påvist 4 forhold som ble nærmere undersøkt:

- Gjødseldeponi benyttet av flere naboer. Her ble det utstedt pålegg om tiltak for å hindre gjentakelse.
- Spredning på snø. Brukeren ble tilskrevet og varslet om ulovligheten og om at eventuell gjentakelse ville bli politianmeldt.
- Grovavfallsplass i en bekkedal. Kommunen er varslet og bedt om å rydde opp.
- Tørr gjødsel i småhauger. Ingen reaksjon.

⁴ Se fotnote 3.

Dette tyder på en bedring i forhold til 1988, da det ble avdekket 18 ulovlige tilfeller av spredning på snødekt mark. Noe av den positive utviklinga bør kunne tilskrives flyovervåkingas preventive effekt. Denne typen overvåking vil derfor fortsette. Det bør også vurderes å foreta flyovervåking seinhøstes for om mulig å avdekke uheldig spredning av husdyrgjødsel på eng som ikke pløyes.

Det har i løpet av året kommet en del henvendelser fra gardbrukere som ønsker å spre husdyrgjødsel på frossen eller snødekt mark. Fylkesmannen har fulgt ei restriktiv linje i slike saker. Det er ikke gitt dispensasjon til spredning under slike forhold. Det er imidlertid akseptert at gjødsel kan mellomlagres på et areal der tilrenning av overflatevann og avrenning er minimal. Plassen for eventuell mellomlagring skal vurderes av landbrukskontoret i kommunen. Dette er en *midlertidig* løsning inntil lagerkapasiteten er tilpasset gjødselproduksjonen. Det er forutsatt at slike forhold utløser behov for planlegging av tiltak.

For å vurdere hvordan slike lagre fungerer, vil det bli tatt stikkprøvekontroller. Vurdering av metoden er planlagt som et eget mindre prosjekt i 1990.

4.3 Vassdragskontrollen

Det ble engasjert egen kontrollør sommeren 1989 for å prøve ut om vassdragskontroll er en egnet metode for å avdekke de mest alvorlige tilfellene av vannforurensning. Utvalgte bekker og elver ble fulgt fra utløpet. Vegetasjon, algevekst, insektliv i bekken osv. ble observert. Kontrollen i 1989 var konsentrert til kommunene Stange, Løten, Vang og Ringsaker (Mjøsas nedbørsfelt). De fleste kontrollene er gjort rett etter siloslåttene. Et registreringsskjema spesielt utarbeidet for denne undersøkelsen ble brukt i arbeidet. Alle prøvesteder ble merket av på kart i målestokk 1:20000. Det ble også tatt fotos og vannprøver som dokumentasjon.

De observerte kilder til forurensning var:

- avrenning fra siloanlegg
- avrenning fra gjødsellager
- avrenning etter uforsiktig gjødselspredning
- mjølkeromsavløp
- kloakk fra spredt bebyggelse
- søppel/avfall på bekkekanten

Ved påvisning av forurensning ble kommunen varslet i tilfeller der boligkloakk var kilden. Forurensning der landbruk var kilden, ble undersøkt nærmere, og det ble i noen tilfeller gitt pålegg om utbedring av tekniske anlegg.

Metoden ser ut til å kunne være effektiv med visse begrensninger. Sommeren 1989 var varm og tørr, og med liten vannføring i mange bekker. Dette begrenset mulighetene for å avdekke forhold som kan ha stor forurensende effekt. Metoden vil også være vanskelig å bruke i perioder med stor vannføring. Under ordinære forhold gir metoden gode muligheter til å finne fram til de store forurensningskildene. Andre fordeler sammenlignet med kontroll av gardsbruk (anleggskontroll) er at en kan avdekke andre forurensende kilder som

boligkloakk, søppeldynger og avfall langs vassdraga og virkninger av grøfting og planeringsarbeider.

4.4 Innkreving av forurensningsgebyr

Til de fleste pålegg blir det nå fastsatt et forurensningsgebyr. Dersom pålegg ikke utføres innen den fastsatte fristen, blir forurensningsgebyret innkrevd. Det har tidligere vært vanskelig å få respekt for de pålagte tidsfrister, og det har ført til en mer restriktiv linje fra miljøvernmyndighetene. 1989 markerer derfor en kraftig økning i antall innkrevde gebyrer. For ikke overholdte frister er det i alt krevd inn 22 gebyrer. Gebyrenes størrelse varierer fra 1.000 kroner til 20.000 kroner med et gjennomsnitt på noe under 6.000 kroner. Følgende typer frister er ikke overholdt:

Tabell 4 Forurensningsgebyrer 1989

Ikke overholdt frist for:	Antall gebyrer	Gjennomsnittsgebyr kr.
Utarbeidelse av plan	4	2.000
Utbedring av siloanlegg	7	2.000
Utbedring av gjødsellager	9	11.500
Opprydning (gjødsel)	2	2.000
Totalt	22	6.000

5. Arbeidet videre

For arbeidet videre vil både internasjonale forpliktelser, men også i høg grad hensynet til lokale forhold, ligge til grunn. Fokuseringa på miljøspørsmål vil ganske sikkert ikke bli mindre med åra. Det er heller grunn til å vente skjerpede bestemmelser på mange områder.

Fylkesmannens miljøvernavdeling i Hedmark har nettopp avsluttet arbeidet med strategisk plan for perioden 1990-94. Planen trekker fram fem hovedutfordringer i fylket, og spesielt i to av dem vil landbruket spille en betydelig rolle. Utfordringene er knyttet til områdene omkring Mjøsa og Glommavassdraget, og hovedmålsettingene for miljøvernavdelingas arbeid i disse to områdene er formulert slik:

- 1. Opprettholde en stabil økologisk balanse i Mjøsa og sideelvene og sikre innsjøen som drikkevannskilde. Realisere det brukspotensiale som innsjøen og strandområdene har for fiske og friluftsliv. Sikre mangfoldet i naturtyper og mulighetene for nærrekreasjon i kulturlandskapet ved Mjøsa.*
- 2. Redusere forurensningstilførslene til Glomma og bevare vassdraget som et attraktivt landskapselement. Bevare de naturlige fiskestammene i vassdraget, utvikle mulighetene for friluftsliv og rekreasjon gjennom fiske og andre vanntilknyttede aktiviteter.*

For å nå disse hovedmåla, er det trukket opp delmål under hvert hovedmål. Felles for begge områdene er følgende delmål:

- Minst halvparten av husdyrgjødsel skal spres om våren eller i vekstsesongen.
- Overflateavrenning fra erosjonsutsatte jordbruksarealer skal reduseres.
- Det skal stimuleres til en overgang til miljøvennlige driftsformer i landbruket bl.a. ved utvikling av miljø- og ressursdisponeringsplaner for områder og enkeltbruk.

I Mjøsområdet er i tillegg følgende delmål satt opp:

- Alle punktutslipp (silo og gjødsellager) skal saneres i planperioden.
- Minst 75% av jordarealet skal gjødsles etter egen gjødselplan.